

STRÄCKSTUDIER PÅ ÄSSÖN

av

Lars Johansson

B A K G R U N D

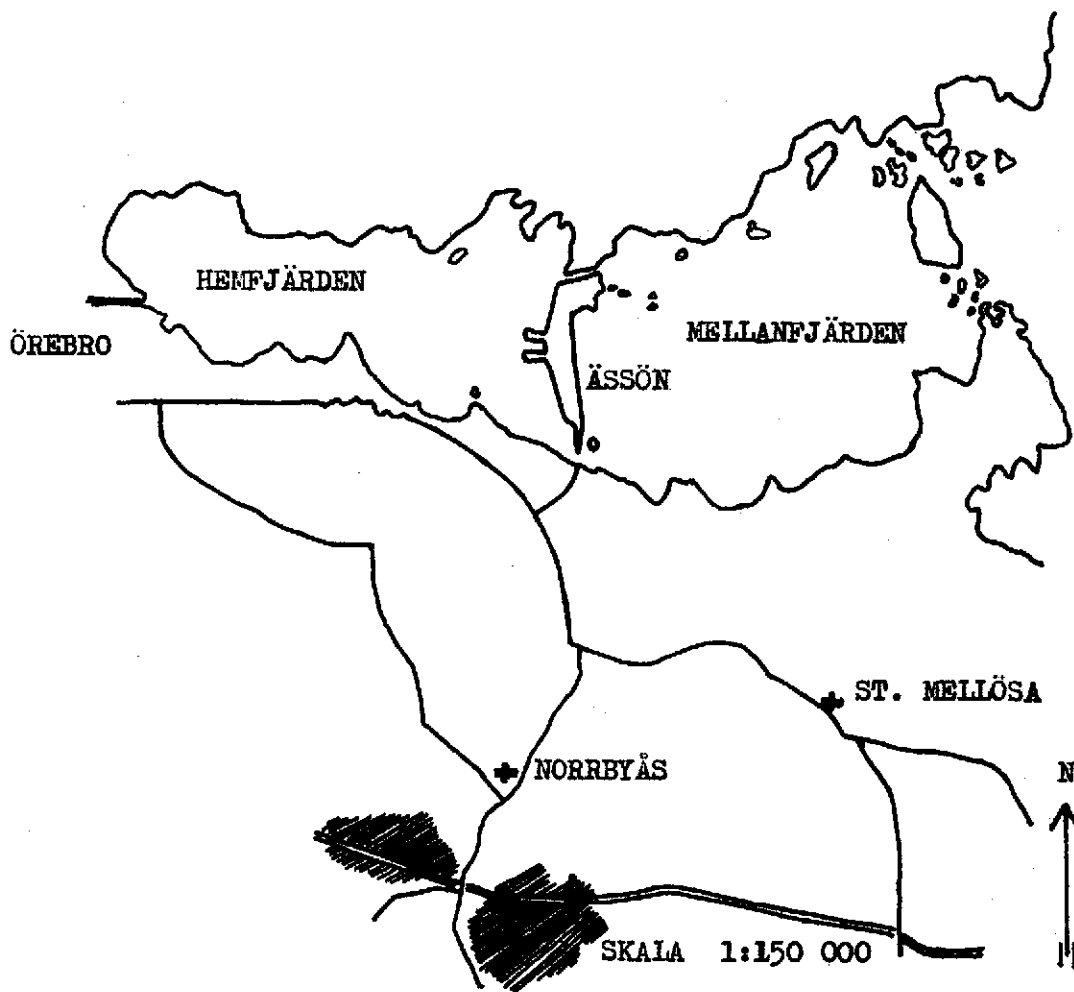
Ända sedan fågelstationsverksamheten startade vid Kvismaren 1961 har det upplevts som en stor brist att möjligheterna till sträckstudier varit så begränsade på denna lokal. Under de första verksamhetsåren pågick observationer vid Öby kulle (se t ex GYLLIN 1962) men dessa gav klent utbyte i förhållande till arbetsinsatsen. Ännu mer besvärande har denna brist känts på senare år då vid andra fågelstationer, både öster och väster om Kvismaren, systematiska sträckstudier kommit igång.

Redan i början av 1960-talet konstaterades att det på hösten vid lämplig väderlek förekom ett koncentrerat sträck längs Ässön i Hjälmararen. Några systematiska studier förekom aldrig, främst därför att ön var åtkomlig endast med båt.

I början av 1970-talet anlades en bro söderifrån till ön för att möjliggöra grusexploatering. Det radikala ingreppet i områdets natur hade åtminstone den fördelen att södra udden blev lättillgänglig. År 1972 och 1973 utfördes stickprovsmässiga ringmärkningar på platsen, som visade sig erbjuda god tillgång på fåglar under sensommaren och hösten. År 1974 inleddes mer systematisk verksamhet. När resultatet förelåg gjordes den bedömningen att det på ön borde vara möjligt att med måttlig arbetsinsats tillfredsställande registrera förekomsten av många sträckande fågelarter. I centrum för intresset stod då givetvis "invasionsarterna" som kraftigt varierar i antal mellan olika år. Beslut fattades därför om att en flerårig ringmärknings- och observationsverksamhet skulle inledas 1975.

L o k a l b e s k r i v n i n g

Ässön delar Hjälmarens västra del i Hemfjärden och Mellanfjärden och är belägen 8 km öster om Örebro och ungefär lika långt norr om Kvismaren (figur 1). Fritt vatten utbreder sig c 8 km öster och väster om ön. Bredden på fjärdarna är 2 - 5 km och de utgör för många fågelarter ett ganska effektivt sträckhinder. Ässön består av en 3 km lång rullstensås, som norrut fortsätter i Glanshammarsåsen. Från fastlandet är Ässön i norr skild av ett 50 m brett och i söder av ett 300 m brett sund. Största bredden är 800 m och mot söder smalnar ön till en spets

Figur 1. Karta över Ässön med omgivningar.

med god ledlinjeverkan.

Med undantag av några beteshagar och ett grustag är ön skogsbevuxen. På höglänta partier växer barrträd och längs stränderna typisk strandskog med al, björk och sälg. Ön omges av ett bladvassbälte av växlande bredd.

Den del av Ässön som utnyttjas för ringmärkning är en 400 m lång sträcka vid sydspetsen. Här är ön mycket smal och terrängen domineras av den nyanlagda vägen. Den östra vägbanken vetter direkt mot bladvassbältet. Mellan väg och vass finns en bankett som koloniserats av al- och videbuskar. Skogsridån mellan vägen och västra stranden är endast ett 10-tal meter bred och består av 12 - 20 m höga tallar, björkar, alar och aspar. De yttersta träden är lägst och utsträcket från ön sker från dessa. Den sydligaste 30 m långa udden fram till brofästet är bevuxen med videbuskar och kantad med bladvass och kaveldun.

S t u d i e m e t o d i k

Sträckstudierna på Ässön skall årligen pågå alla lördagar och söndagar 1 augusti - 31 oktober. Ringmärkningen skall starta i gryningen och pågå till 10.00. Hela arbetet skall utföras på ett så standardiserat sätt som möjligt. Nätplatserna (20 st) skall vara desamma år från år och vegetationen skall hållas i så lika skick som möjligt. Utöver ringmärkningen noterar personalen grovt förekommande sträck. Sträckräkningen syftar främst till att registrera större skillnader i frekvens av olika arter mellan åren och då i första hand sådana som ej regelbundet fångas i näten. Att ambitionsnivån vid sträckräkningen är relativt låg hänger samman med att en person måste kunna sköta båda arbetsuppgifterna.

Ringmärkningen sker i alla vädertyper utom i regn. Trots uddens utsatta läge har förvånansvärt goda fångster erhållits också i frisk vind.

R i n g m ä r k n i n g

4 150 fåglar av 55 arter ringmärktes 1975 på Ässön. Av dessa erhöles 62 % inom den fastställda bevakningstiden. De resterande märktes alltså före 1 augusti, vardagar under perioden eller efter kl 10.00 på dagen. I genomsnitt har 106 fåglar ringmärkts per dag. Endast vid fem tillfällen har fångstsiffran understigit 25 ex. Den högsta dagssiffran, 398 ex (varav 335 före kl 10.00), noterades 5 oktober. Av dessa var 259 kungsfåglar. Totalt har 4 400 nättimmar utnyttjats. Siffrorna kan jämföras med 1974 då det på 2 300 nättimmar fångades 2 091 fåglar eller i medeltal 84 ex per dag.

Ett urval bland fångstsiffrorna för olika arter ser ut så här: 767 kungsfåglar, 706 rörsångare, 392 sädesärlor, 384 blåmesar, 337 lövsångare, 200 sävsångare, 151 svartmesar, 89 talgoxar, 57 talltitor, 35 entitor, 15 trädkrypore, 15 gransångare, 11 stjärtmesar, 9 gårdsnygar, 8 nötväckor, 3 större och 2 mindre hackspettar, 1 kungsfiskare (stationens andra) samt 1 skärpiplärka och 1 knölsvan vilka sistnämnda blev nya märkarter vid stationen. Den förhållandevis höga märksiffran för sädesärlla beror på att arten övernattar i vassarna runt Ässöns södra udde.

O b s e r v a t i o n e r

Som nämnts ovan skulle personalen utföra en viss sträckbevakning. Avsikten var i första hand att notera arter som sällan fastnar i näten. Tyvärr innebär en tidvis intensiv ringmärkning att sträckobservationerna blir ofullständiga. Ytterligare arbete måste läggas ner på att utarbeta ett lättsamt men ändå från period till period jämförbart registre-

ringssystem.

En mängd intressanta och kanske också oväntade observationer blev ändå facit av 1975 års verksamhet. Redan i augusti uppträdde gråsiskor, bergfinkar och talltitor. Sträckrörelser hos svartmes och kungsfågel noterades från mitten av augusti. Under början av september ökade intensiteten i sträcket och kulmen nåddes mot slutet av månaden. 10 000 finkar, 1 850 grönsiskor, 370 svartmesar, 130 nötskrikor, 6 nötväckor och 1 095 ringduvor sträckte bl a under förmiddagen 27 september. Dessutom har nötkråka, spillkråka, större och mindre hackspett, tofsmes och korsnäbb noterats på sträck över Ässön.

Simfågelsträcket sker på hösten västerut på bred front längs Hjäl-maren. En labb passerade 23 augusti. Fem svärtor flög över 21 september. 35 + 34 prutgäss sågs 5 oktober då även en havsörn kunde antecknas. Alfåglar har observerats 23 och 25 oktober (2 resp 1 ex). Två smålommar sträckte åt SV över ön 19 oktober. En pärluggla jagade på morgonen 18 oktober på fastlandssidan söder om Ässön.

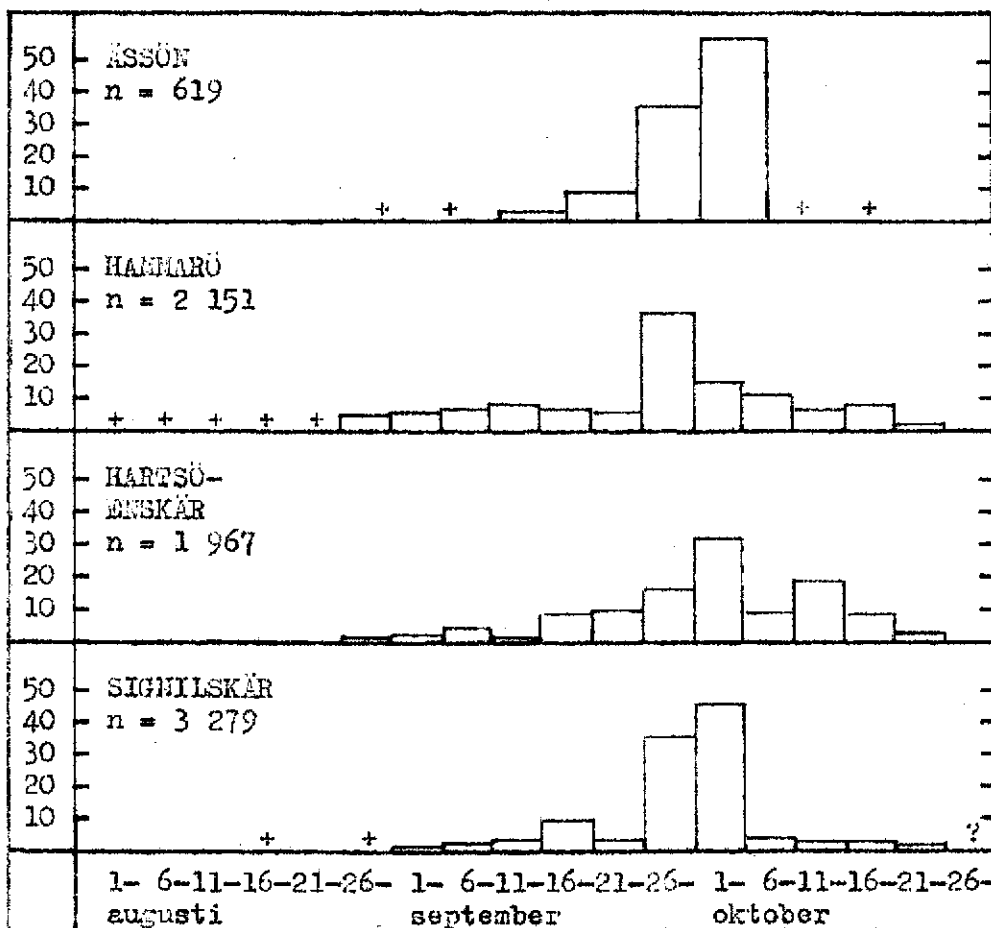
S y n p u n k t e r p å v e r k s a m h e t e n

Efter endast ett år med systematisk verksamhet är det svårt att dra några säkra slutsatser om möjligheterna att med tillfredsställande noggrannhet avläsa sträckrörelser över Mellansveriges inland. Att man dock kan hysa viss optimism visar nedanstående sammanställning.

I figur 2 jämförs fångsten av kungsfågel vid Signilskärs (Åland), Hartsö-Enskärs och Hammaröns fågelstationer med fångsten vid Ässön. Samstämmigheten är mycket god. På bred front över mellersta Skandinavien har tydligen kungsfåglarna varit i rörelse under perioden slutet av september - början av oktober. År 1974 fångades 61 kungsfåglar vid Ässön mot 767 i år. Då fångsten föregående år var mera oregelbunden speglar siffrorna inte den verkliga skillnaden. Årets förekomst av kungsfågel kan dock antas vara minst 5 gånger så stor som 1974, vilket måste betecknas som en invasion. De preliminära rapporterna, som utväxlas mellan fågelstationerna, talar också om extraordinär förekomst på övriga platser.

Utan tvivel kan alltså kraftiga invasionsvågor registreras på Ässön. Framtiden får utvisa hur känslig den beskrivna arbetsmetodiken är. Nedan följer kommentarer till ytterligare några arter i årets protokoll.

Svartmes. Jämfört med 1974 då bara 19 ex märktes var svartmesen i år mycket vanlig. Från mitten av augusti noterades dagligen sträck, bl a 370 ex 27 och 235 ex 28 september. Som mest fångades 59 ex 27 september. Totalt märktes 151 ex.

Figur 2. Procentuell fördelning av fångsten av kungsfågel vid fyra fågelstationer. Vid Åssön ges ett stickprov per vecka (lördag - söndag före 10.00), vid övriga stationer ges ringmärkningssiffrorna per femdagarsperiod. Totalantalet märkta kungsfåglar under hösten = n. Fångst av enstaka individer anges med +. (Källa till sammanställningen är fågelstationernas snabbdistribuerade rapporter över sträckets förlopp. Därför kan siffrorna vara preliminära).

Talltita. Sträckande fåglar noterades från mitten av augusti till mitten av oktober. Som mest sträckte 50 ex 20.9. Totalt märktes 57 ex.

Entita. Något sträck har knappast noterats, men ändå har 35 ex fastnat i näten, vilket tyder på en viss sträckrörelse hos arten.

Nötväcka. 11 ex sträckte i slutet av september och början av oktober. Totalt ringmärktes 8 ex.

Nötskrika. Från 20 september till 19 oktober sågs nötskrikor dagligen på sträck. Som mest noterades 57 ex 21 september och 130 ex 27 september. Inga nötskrikor har låtit sig fångas i näten.

R e f e r e n s e r

GYLLIN, R, 1963. Sträckobservationer vid Öby kulle. I Verksamheten vid Kvismare fågelstation 1962, s 21 - 29. Örebro.